

УДК 330.322:330.341.1:340.134

Столбуненко Н. М.кандидат економічних наук, доцент,
Одеського національного університету імені І.І. Мечникова**УПРАВЛІННЯ МОЛОДІЖНИМ БЕЗРОБІТТЯМ В УКРАЇНІ**

В статті досліджується одна з найактуальніших проблем – проблема працевлаштування молоді як головного стратегічного резерву суспільних реформ на основі створення досконалого механізму управління в Україні. В результаті аналізу автор стверджує про необхідність невідкладного розв'язання даної проблеми, оскільки безробіття знижує рівень життя, сприяє тіньовій зайнятості, зовнішнім трудовим міграціям, втраті кваліфікації та мотивації до праці, збільшенню злочинності в країні та її соціальній напруженості. Подолання цієї проблеми може бути вирішеним шляхом створення молодіжних центрів праці, бізнес-центрів, бізнес-інкубаторів для реалізації програм підготовки молоді до підприємницької діяльності, а також надання інформаційних та консультативних послуг як факторів антикризового управління в Україні.

Ключові слова: молодіжне безробіття, державна молодіжна політика зайнятості, гуманізація способу життя молоді, ефективна соціалізація молодого покоління.

Постановка проблеми. Молодь виступає важливим стратегічним ресурсом суспільства і саме вона визначає масштаби та темпи соціально-технічного прогресу, політичне, економічне та соціальне майбутнє країни, впливає на стійкий розвиток людства. Ось чому забезпечення задовільного рівня зайнятості молоді на сьогодні виступає одним із пріоритетних завдань розвитку держави і лише з урахуванням динаміки рівня її зайнятості можна розробляти соціально-економічні прогнози на довготривалу перспективу.

Проблема зайнятості молоді становить інтерес багатьох науковців світу, але і сьогодні вона не є вирішеною, а деякі аспекти її потребують подальшого глибокого дослідження. Це пов'язано з тим, що ринкова економіка на сучасному етапі розширила можливості самореалізації молоді на ринку праці і в той же час послабила державну молодіжну політику та похитнула основи трудової соціалізації молоді.

У щорічній доповіді Міжнародної організації праці «Глобальні тенденції зайнятості – 2018» сказано, що молодь перебуває серед тих, кого криза робочих місць уразила найбільше. У світі 85,8 млн. людей віком від 15 до 24 років є безробітними. Рівень безробіття серед молоді у 2018 р. підвищився до 15,6% та прогнозовано до 2020 р. збільшиться до 25,0%. Найвищий показник зареєстрований на Близькому Сході, де без роботи було 28,1% економічно активної молоді. У країнах ЄС рівень безробіття серед молоді становив 17,9%. За прогнозами, тенденції до зниження показнику набуде не раніше 2022 р. [2].

Разом з тим, у сучасних умовах наблюдаються достатньо високі показники безробіття серед молоді. За даними експертів МОП, у розвинених країнах (зокрема ЄС) частка безробітних серед молоді становить 18 %, у Центральній та Східній Європі, державах учасницях СНД – 17,5 %, Східній Азії – 9,3 %, державах Південно-Східної Азії та Тихоокеанського басейну – 13,7 % [3, с. 32].

В Україні ця проблема набагато складніша. Якщо до кризи рівень безробіття серед молоді становив 7,7%, то на кінець 2018 р. у віці 15-24 років він становив 17,9%, 25-29 років – 9,8% [1]. Отже задача нашої держави – в негайному реагуванні та застосуванні всіх наявних ресурсів щодо подолання проблем у сфері працевлаштування молоді.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема молодіжного безробіття знайшла відображення в працях багатьох вчених і практиків, серед яких можна відзначити: О. Білика, Р. Вой-

товича, В. Галицького, І. Гнибіденка, Н. Діденка, Л. Кудіної, Ю. Маршавіна, М. Миропольської, Я. Міклоша, М. Панієва, О. Родака, О. Рацлафа, Н. Савченка, В. Саульського, Л. Шияна, І. Шкіндюка, Я. Яковенка та інших. Але проблема працевлаштування молодих спеціалістів є недостатньо вивченою. Зокрема удосконалення потребує механізм регулювання зайнятості різних категорій молоді, який враховував би фінансові та соціально-економічні можливості держави, регіону та підприємств.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Вирішення проблеми подолання молодіжного безробіття слід розглядати як важливу соціальну проблему сучасності, де молодь повинна стати провідником інноваційних перетворень і з цією метою необхідно подальше дослідження таких напрямків формування простору молодіжного сегменту ринку праці, як: посилення державного регулювання молодіжного сегменту ринку праці; розширення сфери дії ринкових регуляторів у межах реальної складової молодіжного сегменту ринку праці; сформування механізму мотивації до продуктивної праці та професійної мобільності; гармонійне поєднання державного управління і місцевого самоврядування для узгодження національних і територіальних пріоритетів розвитку молодіжного сегменту ринку праці та інше.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є аналіз рівня безробіття молоді в Україні та обґрунтування основних напрямків подолання молодіжного безробіття як чинника антикризового управління.

Виклад основного матеріалу. Згідно з п. 1 ст. 1 Закону України «Про зайнятість населення» зайнятість – не заборонена законодавством діяльність осіб, пов'язана із задоволенням їх особистих та суспільних потреб з метою одержання доходу (заробітної плати) у грошовій або іншій формі, а також діяльність членів однієї сім'ї, які здійснюють господарську діяльність або працюють у суб'єктів господарювання, заснованих на їхній власності, у тому числі безоплатно [4, с. 3]. Натомість, згідно з п. 7 ст. 1 цього ж Закону, безробіття – соціально-економічне явище, за якого частина осіб не має змоги реалізувати своє право на працю та отримання заробітної плати (винагороди) як джерела існування [4, с. 6].

Отже, безробіття – це нереалізованість права на працю для частини громадян, це відсутність у частини родин здорової та нормальної матеріаль-

ної основи забезпечення необхідних засобів існування і розвитку. Рівень зайнятості та безробіття демонструє, чи потрібна людина суспільству, чи вона для суспільства зайва. Оскільки людина не може не бути цінністю для суспільства, то й безробіття, навіть найнезначніше за масштабами, не може бути суспільно корисним [5, с. 84-85].

Тому і продуктивну зайнятість молоді треба розуміти не просто як наявність заняття. Зайнятість молоді – це надійна і стійка можливість заробляти на життя за допомогою вільно вибраної продуктивної праці і роботи, а також знайти своє професійне та соціальне місце. Зайнятість є неодмінною умовою і станом соціальної інтегрованості людини, соціальної повноцінності людської особистості. Відповідно, у стані безробіття людина позбавлена стійкої можливості заробляти на життя за допомогою вільно вибраної продуктивної праці і роботи, тобто безробіття є чинником і станом соціальної відчуженості людини від суспільства [5, с. 86].

Отже, підтримка молодих людей, їхнє залучення до творчої, активної участі в житті суспільства – це стратегічні інвестиції в розвиток держави. Реформування засобів правового регулювання ринку праці молоді має супроводжуватися прозорими та ефективними механізмами стимулювання роботодавців до її працевлаштування, подоланням міфів стосовно низької кваліфікації молодих фахівців та активізацією участі молоді на ринку праці [6].

Трансформація економіки України розкриває нові перспективи молоді щодо вільного вибору професії, місця проживання, характеру і місця застосування праці, ставить перед нею проблеми, пов'язані з опануванням ринкової соціально-економічної ситуації. Сучасна ситуація у сфері праці і зайнятості є дуже складною і суперечливою для української молоді. Багато молодих людей отримали нові можливості щодо самореалізації, підвищення свого життєвого рівня. Пристосовуючись до нових умов життя, вони починають займатися бізнесом, комерцією. Однак через послаблення державного контролю за працевлаштуванням молоді, скорочення робочих місць, відсутність програм соціального захисту загострилася незахищеність молоді на ринку праці.

Ринок праці в Україні не забезпечує повного та ефективного використання робочої сили молоді. В ньому існує розбалансованість за кількісними та якісними параметрами попиту та пропозиції робочої сили молоді. Внаслідок нижчої конкурентоспроможності молоді на ринку праці, недостатнього попиту на цю робочу силу, не привабливих для неї умов зайнятості значна частка молоді є безробітною, або працевлаштовується у тіньовому секторі економіки. Отже, задача держави заключається в формуванні механізму підвищення конкурентоспроможності молоді на ринку праці, яка визначається освітньо-професійним рівнем, професійною мобільністю молоді, характеристиками її здоров'я, економічним становищем та ментальними рисами.

Освітній чинник позитивно впливає на конкурентоспроможність молоді, оскільки більша її частка задоволена обраною професією і якістю навчання, здобуває додаткові знання, має особистий план професійного розвитку. На сучасному етапі у системі вищих навчальних закладів зародився та формується новий вид робочої сили – робоча сила молоді вищих кваліфікаційних рівнів, яка спроможна виконувати творчу та інноваційну

роботу і в майбутньому буде визначати прогресивний соціально-економічний розвиток країни. Вона характеризується тим, що здобула поглиблену підготовку у закладі вищої освіти (ЗВО) не нижче III рівня акредитації, має розвинені творчі здібності, її метою на ринку праці є розвиток кар'єри, отримання високої заробітної плати, підвищення власної конкурентоспроможності. [7, с. 17]. Разом з тим, необхідно ліквідувати такі негативні чинники конкурентоспроможності, як, наприклад, недостатність практичної підготовки, відсутність практичного досвіду роботи, погіршення здоров'я, низький рівень доходів, більша вразливість до соціально обумовлених хвороб та антисоціальної поведінки. На сьогодні в Україні ще не напрацьована цілісна концептуальна модель працевлаштування випускників ЗВО. Не розв'язано питання щодо прогнозу формування ринку праці, а отже й обґрунтування номенклатури спеціальностей. Вимагає змін і сама система підготовки молодих спеціалістів у ЗВО з урахуванням сучасних вимог.

Аналізуючи сучасні аспекти процесу підготовки фахівців, можна відзначити, що для досягнення ефективного результату основну увагу необхідно зосередити на етапі проведення маркетингових досліджень ринку праці і попиту на спеціалістів різного профілю. Адже саме на цьому етапі відбувається збіг інтересів і поєднання завдань виробничих підприємств та учбових закладів. Оскільки цей процес повинен бути постійним і безперервним, маркетингові дослідження необхідно включити до переліку головних завдань учбових закладів, на базі яких і треба створити відповідні центри.

З метою вирішення проблем безробіття серед молоді, підвищення її конкурентоспроможності в Україні створена спеціальна організаційна структура – Державна служба зайнятості – сукупність державних органів, діяльність яких спрямована на реалізацію політики зайнятості, надання визначених послуг населенню та роботодавцям. Основною ланкою, яка безпосередньо працює з населенням і роботодавцями є центр зайнятості базового рівня, а саме районний, міськрайоний, міський [5, с. 87]. Діяльність центру спрямована на реалізацію заходів соціального захисту населення від безробіття, сприяння громадянам у підборі підходящої роботи, надання матеріального забезпечення та соціальних послуг, професійної орієнтації, надання послуг роботодавцям щодо добору працівників та інформаційно-консультаційних послуг та інше. Кожного року в Державну службу зайнятості звертаються близько 5-7% (92 тис.) випускників навчальних закладів.

В основу діяльності державної служби зайнятості з працевлаштування молоді покладаються такі принципи [5, с. 88]:

- гуманність – глибока повага до молоді людини та позитивне ставлення до її особистості та життєвої ситуації;
- законність – здійснення роботи з молоддю відповідно до вимог законодавства, державних гарантій дотримання прав людини;
- пріоритетність заходів з активізації власних зусиль молоді людини, підвищення її активності у пошуку варіантів працевлаштування та адаптації її поведінки до вимог ринку;
- об'єднання зусиль соціальних партнерів (органів державної виконавчої влади, місцевого самоврядування, профспілок, організацій роботодавців), їхніх матеріальних, людських та фінансових ресурсів у процесі пошуку шляхів задово-

лення професійних інтересів та потреб молоді у праці;

- диференціація заходів – врахування віку, освіти, професійних здібностей, нахилів, інтересів та тривалості періоду пошуку роботи, особливостей конкретної життєвої ситуації при використанні форм та методів працевлаштування молодих людей;

- концентрація заходів – використання в роботі з молоддю можливостей навчальних закладів, профспілок, громадських об'єднань молоді, центрів зайнятості, організацій роботодавців, інших соціальних інституцій щодо форм, методів роботи, які спрямовані на працевлаштування та активізацію власних зусиль молодих людей;

- інтенсифікація заходів впливу на безробітну молодь – акцент в роботі має ставитися не на заходах, спрямованих на реєстрацію у службі зайнятості та виплату допомоги, а на заходах, пов'язаних з розвитком самосвідомості молоді людини, активізацією потенціалу на оволодіння професією;

- забезпечення першочерговості заходів запобігання безробіттю серед молоді перед заходами з його подолання – акцентування уваги на заходах профілактики безробіття, виявленні джерел безробіття та недопущення довготривалого безробіття.

Центр зайнятості сприяє працевлаштуванню молоді за допомогою певних форм та методів, а саме: формування мотивації до праці; профорієнтація; семінари з техніки пошуку роботи; професійне навчання; бронювання робочих місць на підприємствах, в організаціях та установах для працевлаштування молоді; працевлаштування молоді шляхом надання дотацій роботодавцям; тимчасові, громадські, сезонні роботи; самозайнятість та підприємництво [5, с. 86].

Серед пріоритетних напрямів в сфері державної політики зайнятості слід виділити такі: розширення сфери застосування праці, зокрема шляхом стимулювання створення робочих місць з належними умовами та гідною оплатою праці, сприяння розвитку підприємництва та самостійної зайнятості населення; забезпечення економіки кваліфікованими кадрами; підвищення якості та конкурентоспроможності робочої сили; створення умов для працевлаштування молоді; посилення мотивації до легальної зайнятості, детінізацію відносин на ринку праці; регулювання трудової міграції населення.

Серед причин молодіжного безробіття в Україні можна виділити такі:

1. Небажання роботодавців приймати на роботу недосвідчену та некваліфіковану молодь.

2. Відсутність дійових стимулів для роботодавців при працевлаштуванні молоді.

3. Суттєвий розрив між програмами навчання у ЗВО і потребами підприємств. Невідповідність напрямів підготовки молодих фахівців потребам економіки призводить до професійно-кваліфікаційного дисбалансу на ринку праці.

4. Низькі офіційні зарплати для молодих працівників, які пропонуються на робочих вакансіях, і, відповідно, небажання молоді їх заповнювати.

5. Високий рівень корупції при влаштуванні на «престижні» вакансії, особливо в державних установах і на великих підприємствах.

Для подолання цих проблем створюються додаткові гарантії держави для працевлаштування молодих людей [8, с. 497-498]:

- встановлено 5% квоту для бронювання робочих місць для працевлаштування соціально-незахищених категорій населення;

- сприяння у працевлаштуванні молоді шляхом надання дотацій роботодавцям для створення додаткових робочих місць для працевлаштування безробітних.

- в умовах формування ринкової економіки важливим чинником є залучення молоді до підприємництва.

Ці міри частково сприяють ефективному вирішенню проблеми безробіття та підвищенню конкурентоздатності молоді, розвивають активні форми зайнятості, і з кожним роком збільшують обсяги охоплення заходами активної політики. Але молодіжний сегмент ринку праці України характеризується структурною неоднорідністю, що потребує глибокого аналізу її елементів. Функціональне значення молодіжного сегменту ринку праці полягає в тому, щоб забезпечувати ефективну інтеграцію молоді в існуючий соціально-економічний простір. Інтеграцію в системі «молодіжний сегмент – національний ринок праці» слід розуміти як процес, що супроводжується посиленням інтенсивності взаємодії між її елементами, їх взаємообумовленістю і зменшенням відносної автономності. В процесі розвитку дезінтеграційних процесів у вказаній системі дискримінуються інтереси молоді на ринку праці та знижується рівень конкурентоспроможності її робочої сили [7, с. 23].

Формування структурно цілісного, оптимально інтегрованого в існуючий соціально-економічний простір молодіжного сегменту ринку праці вимагає:

- посилення державного регулювання потенційної складової молодіжного сегменту ринку праці (в частині формування кваліфікаційно-освітньої структури робочої сили молоді) та на етапі залучення молоді до продуктивної трудової діяльності. Необхідно посилити державне регулювання ринку освітніх послуг щодо підготовки молодих фахівців диференційовано за галузями знань; в його компетенції мають бути введені прогнозування попиту на робочу силу молоді у розрізі професій та планування кваліфікаційно-освітньої структури її пропозиції;

- розширення сфери дії ринкових регуляторів у межах реальної складової молодіжного сегменту ринку праці, яке дасть змогу сформувати необхідний механізм мотивації до продуктивної праці та професійної мобільності. Державне регулювання повинно сприяти обмеженню молодіжної зайнятості у неформальному секторі економіки, а також попередженню дискримінації молоді на ринку праці та зростанню її безробіття;

- стратегічного планування напрямів розвитку молодіжного сегменту ринку праці з метою розв'язання найбільш гострих соціально-економічних проблем його формування на трудодепресивних територіях, у межах вільних економічних зон, на територіях пріоритетного розвитку;

- гармонійного поєднання державного управління і місцевого самоврядування з метою узгодження національних і територіальних пріоритетів розвитку молодіжного сегменту ринку праці. Органам місцевого самоврядування необхідно надати більше повноважень у розв'язанні таких проблем, як: розвиток інфраструктури ринку праці; стимулювання роботодавців до створення нових робочих місць; стимулювання молодіжного підприємництва; забезпечення активної взаємодії наукових центрів з обласними державними адміністраціями в розробці стратегії розвитку молодіжних сегментів регіональних ринків праці.

Висновки та пропозиції. Отже, можна зробити висновок, що молодіжне безробіття не тільки становить загрозу економіці, але й може в перспективі погіршити соціальну та криміногенну ситуацію в Україні. Це свідчить про необхідність у якості пріоритетних і стратегічних завдань держави з метою реалізації курсу реформ розвивати молодіжну політику на основі визначених МОП напрямків сприяння зайнятості молоді з боку урядів, роботодавців і профспілок. Серед цих напрямків: розширення можливостей для працевлаштування молоді за допомогою зміцнення зв'язків

між системою освіти та ринком праці (профориєнтація, інформація про кар'єрні можливості, забезпечення гарантій зайнятості); заохочення молоді до підприємництва; захист трудових прав молоді.

Для забезпечення ефективності функціонування молодіжного ринку праці доцільно розробити методику формування системи прогнозування перспективного розвитку галузей економіки і попиту на робочу силу за конкретними професіями з урахуванням регіональної специфіки. Створити прозорі та ефективні механізми стимулювання роботодавців до працевлаштування молоді.

Список використаних джерел:

1. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
2. Колот А., Герасименко О. Новітні глобальні тенденції у сфері зайнятості і доходів та їх вплив на соціальну нерівність. Соціально-трудові відносини: теорія та практика : зб. наук. пр. / М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана», Ін-т соц.-труд. відносин ; Київ: КНЕУ, 2018. № 1. С. 6–33.
3. Europe 2020. A strategy for smart, sustainable and inclusive growth: Communication from the European Commission, Brussels, 3.3.2010. COM (2010) 2020 final. 34 p.
4. Про зайнятість населення : Закон України від 05.07.2012 № 5067 VI. Голос України. 2012. № 153–154.
5. Продіус О. І. Інклюзивні інновації в контексті соціальної відповідальності підприємства. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2017. Вип. 14, частина 2. С. 84–88.
6. Білик А., Гарна С., Гончар Л. Проблеми молодіжного безробіття та шляхи його подолання. URL: <http://www.sworld.com.ua/konfer41/41.pdf>.
7. Джинчарадзе Н. Г., Савченко Н. В., Літвінчук Л. Й Тенденції розвитку нових професій в умовах глобалізації: наукова доповідь; за заг. ред. Р.В. Войтович. К.: ІПК ДСЗУ. 2018. 25 с.
8. Сіряченко Н. Ю. Проблема визначення поняття «зайнятість» та його сутність. Актуальні проблеми права: теорія і практика : зб. наук. пр. Луганськ : Східноукраїнський нац. ун-т ім. Володимира Даля. 2010. № 18. С. 497–503.

Столбуненко Н. Н.

Одесского национального университета имени И.И. Мечникова

УПРАВЛЕНИЕ МОЛОДЕЖНОЙ БЕЗРАБОТИЦЕЙ В УКРАИНЕ

Резюме

В статье исследуются одна из наиболее актуальных проблем современности – проблема трудоустройства молодежи как главного стратегического резерва общественных реформ на основе создания совершенного механизма управления в Украине. В результате анализа автор подтверждает необходимость неотложного разрешения данной проблемы, поскольку безработица снижает уровень жизни, способствует теневой занятости, внешним трудовым миграциям, утрате квалификации и мотивации к труду, росту преступности в стране и ее социальной напряженности. Преодоление этой проблемы может быть разрешено путем создания молодежных центров труда, бизнес-центров, бизнес-инкубаторов для реализации программ подготовки молодежи к предпринимательской деятельности, а также оказанных информационных и консультативных услуг как факторов антикризисного управления в Украине.

Ключевые слова: молодежная безработица, государственная молодежная политика занятости, гуманизация способа жизни молодежи, эффективная социализация молодого поколения.

Stolbunenko N.M.

Odessa National University behalf of I.I. Mechnikov

MANAGEMENT OF THE YOUTH UNEMPLOYMENT IN UKRAINE

Summary

The article examines one of the most pressing problems of our time – the problem of youth employment as the main strategic reserve of social reforms based on the creation of a perfect management mechanism in Ukraine. As a result of the analysis, the author confirms the need to urgently resolve this problem, since unemployment reduces the standard of living, contributes to shadow employment, external labor migration, loss of skills and motivation to work, increased crime in the country and its social tension. Overcoming this problem can be resolved by creating youth labor centers, business centers, business incubators to implement programs for preparing young people for entrepreneurship, as well as information and advisory services provided as factors of crisis management in Ukraine.

Keywords: youth unemployment, state youth employment policy, humanization of the way of life of young people, effective socialization of the young generation.